

ביאורים

בני האדם טובים הם מיסודם. לכן, לעתים האדם מוצא את עצמו במלכודת. יש בו הרבה שאיפות לטוב המצויות בגלוי ובנסתר, אך בבחירות שעשה, הוא פגם הרבה, החמיץ, והפסיד. האדם שבור, מיואש, ואין בו די כוחות כדי להמשיך כך את חייו, כדי להמשיך כך לקיים מצוות, וכדי לחיות בצורה נורמאלית. אפילו האמון שלו בקבלת תפילותיו ובהצלחת ניסיונותיו לרומם את עצמו כלפי מעלה נפגם קשות. מה יעשה האדם? כיצד ייצא מהמלכוד ומההרגשה הקשה שמביאים החטאים?

הבושה מהחטאים היא בעצם תופעה טבעית. והרי האדם טוב מיסודו, ומטבעו הוא מתבייש לחטוא. על אף שהבושה היא תחושה טבעית - הוא כבר עשה את הצעד הראשון אל התשובה, התחלה ראשונה של כפרה. שהרי הצעד הראשון אל התשובה שקבעו חז"ל הוא - הכרת החטא, הכרת הרוע שבמעשיו, "בין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'" [שערי תשובה שער א י]. נמצא שבבעיה עצמה נמצא הפתרון - עצם הבושה הגדולה היא כבר צעד של ממש אל התשובה. כל עוד האדם טובל מדבר מה, והדבר אינו מסתדר עם הנפש שלו - ודווקא כך יש לו סיכוי לצאת ממנו.

לכן, מעצם הבושה יש לשמוח. ואז, את תחושת הבושה ואת הסלידה מהחטא, יש להרחיב, ולהפנים עד כמה החטא רע, ומתוך כך לעזוב את החטאים ולהחליט שלא לשוב אליהם עוד. אז האדם נהיה חדש, שמח, וכוחותיו שבים אליו, עד שבעזרת הקב"ה, זוכה האדם להפוך את חוסר האמון בעצמו ובתפילותיו לאמונה גדולה ולשמחה, ואפילו מידות רעות שהיו באדם כעונש על חטאיו, מגיעות לתיקונם.

הרחבות

• מדוע חשובה הבושה שבחטא

הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא. המשנה במסכת אבות משווה בין 'עו פנים' לבין 'בושת פנים': "עו פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן" [אבות ה כ]. דברי חז"ל הללו צריכים ביאור, מדוע הדבר המבדיל בין הראוי לגיהנם לראוי לגן עדן הוא בשאלה אם האדם הוא עו פנים או לא, ולא מעשיו של האדם הם המבדילים?

הרב קוק מתייחס לעניין זה, כשמסביר את מאמר חז"ל: "כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו" [ברכות יב:], ואלה דבריו: "הרעות כשהן מתעצמות בטבע הנפש להיות עצם מעצמיו, לא יוכל העושה הרע להרגיש כל רגש של בושה, שהרי כל הרעות הם לפי ערך כבודו שהושפל... אמנם בהיות האדם מרומם נפשו למעלה משפלות השחיתות, אז ישוב להתבייש בכל פועל רע, וצער הבושה ירשים יותר את תיעוב הרע וחשק הטוב שנחסר לו, עד שאם עוד לא הספיק להתעצם בטוב, אבל כבר אבד הרע ערכו מלהיות לו קנין טבעי. על כן בערך זה מוחלין לו על כל עונותיו, כי רגש הבושה הטוב כשמתעורר בנפש מתפשט הוא גם כן על כל חלקי הרעות לתעבן, על כן כבר ראויה היא הנפש ההיא להיות במחיצת צדיקים וטהורים, ואם שרידי הרע הדבקים על הפעולה צריכים להתבער על ידי עונש ויסורין, זה יעשה ד' בחסדו, אבל יסוד הנפש כבר ניצלה..." [עין אי"ה ברכות פרק א קסט].

שאלות לדין

- האם מיעוט האמונה בתפילה, המתואר בדברי הרב קוק, הוא חיובי?
- היכן הוא מקור הבושה? מהי בעצם הרגשת בושה?

כב. מעוט האמונה בתפלתו, שבא לא מפני חסר אמונה בהשגחה האלהית חס-ושלום, מיעוט האמונה בתפילה אלא מפני דכאות לבו¹ מרב עוונותיו ועצם שברון רוחו בתשובתו, סופה שתתהפף לאמונה עליונה ואדירה, בימין ד' רוממה, שתעשה נפלאות גדולות בעזרת השם יתברך המדרין עניים במשפט ומלמד עניים דרכו.

כג. אם אדם נשפל כל-כה בדתו, עד שמרוב מרירות נפשו על עצם ירדתו המוסרית, דיכאון הלב על הכל חטאתיו, איננו יכול להרים ראש לעסק בתורה ובמצוות, בישבו של עולם ובחברת הבריות, במנוחה ושמחת נפש בריאה - צריה הוא לשים אל לבו, כי מדכאות לב פזאת על כל עוונותיו הרי הוא ודאי באותה שעה בעל-תשובה גמור, ואם כן כבר שגכה מעלתו, ויוכל להניח דעתו ולשוב לשמחתו וחדות רוחו ולעסק בכל הטוב מתוך לב שקט ושמח, כי טוב וישר ד'.

כד. הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא, אף על פי שהיא דבר שבטבע, מכל-מקום יש בה קצת פפירה. וכשמשמים הלב להרחיב את הבושה, כל מה שהיא מתרחבת הרי היא מרחבת את חוג הסליחה על כל החטאים כלם. כי הרי הם שכיכים זה לזה בתוך של עברה גוררת עברה, ואם כן המתבייש מאחד מחטאיו - מפלם הוא מתבייש, והרי התשובה של יראת ד', שהיא הבושה, מתפשטת על כל שיעור קומתו, ומתפפר לו בזה אפלו מחטאים דבעיניו בהו תשובה רבתיא דחזיא לחפאה על כל עובדוהי.

כה. המדות הרעות הן באות לפעמים בתורת ענש על חטאים קודמים, ואין די במה שישתדל האדם להטהר מהן בעצמן, שלא ישוב לטהרתו כי אם פשיפשפש במעשיו וישוב מהעוונות שגרמו את אותו הענש של נפילת מדותיו.

עונש המידות הרעות

מפני דכאות לבו - שאיננו ראוי שתתקבל תפילתו. **שגכה** - חזקה ומרוממת. **להרחיב את הבושה** - להעמיק במשמעות החטא ולהגדיל את הרגשת הבושה. **על כל החטאים כלם** - 'כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עוונותיו' [ברכות יב:]. **שיעור קומתו** - מכלול אישיותו. **דבעיניו בהו תשובה רבתיא וכו'** - שצריך לשוב עליהם תשובה גדולה שראויה לכסות על כל מעשיו. **ואין די וכו'** - משום שלא תיקן את שורש הקלקול שהוא חטאיו הקודמים.